

พิมพ์เขียวการปกครองสยาม

วิวัฒนาการ 700 ปีแห่งอำนาจ รัฐศาสตร์
และโครงสร้างการปกครอง

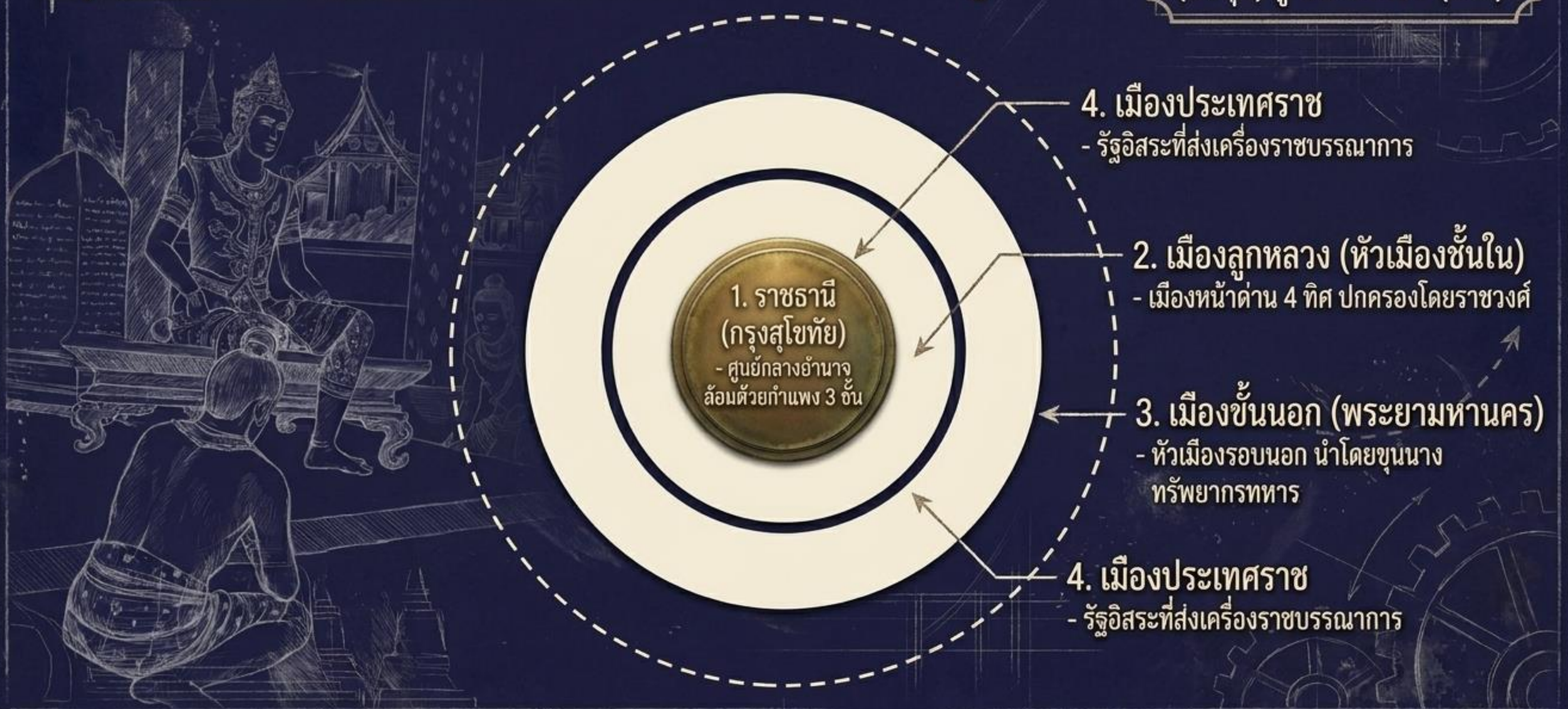

โครงสร้างหลักแห่งกาลเวลา

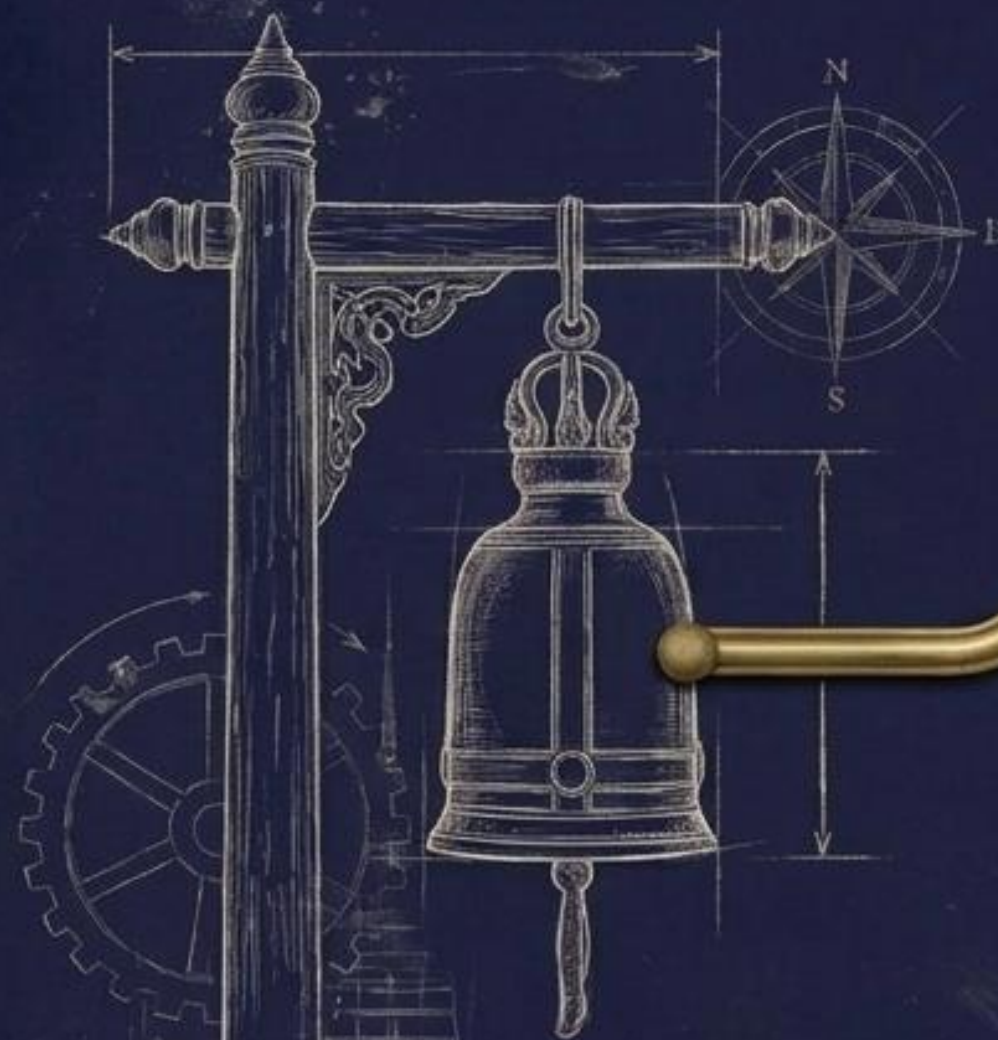

สุโขทัย: วงแหวนแห่งอำนาจแบบพ่อปกครองลูก

แนวคิด: จาก 'พ่อปกครองลูก'
(พ่อขุน) สู่ 'ธรรมราชา' (พระ)

สุโขทัย: กระดิ่งร้องทุกข์และจารีตชาวบ้าน

ราษฎร
(ผู้ร้องทุกข์)

พระมหากษัตริย์
(ผู้พิพากษา)

การถวายฎีกาโดยตรงสู่พระมหากษัตริย์

กฎหมาย (Law)	การถวายฎีกา (Petition)	กระบวนการ (Justice)
ใช้ "กฎหมายชาวบ้าน" อิงหลักธรรมะ จารีตประเพณี และสามัญสำนึก	ไม่มีลายลักษณ์อักษร ราษฎรยื่นกระดิ่งหน้าวัง กษัตริย์ทรงรับเรื่องด้วย พระองค์เอง	สอบสวนอย่างยุติธรรม ซื่อสัตย์ ก่องแก่ และปราศจากการรับสินบน

อยุธยาตอนต้น:

กลไกจตุสดมภ์และสมมุติเทพ
แนวคิดผู้นำ: “สมมุติเทพ”
(กษัตริย์เปรียบดั่งเทพเจ้า
ทรงอำนาจเด็ดขาด)

กรมเวียง (นครบาล)

- ดูแลความสงบเรียบร้อยและ
ปราบปรามโจรผู้ร้ายในเมือง

กรมวัง (ธรรมาธิการ)

- ดูแลราชสำนักและการ
พิพากษาคดีความ

กรมคลัง (โกษาธิบดี)

- จัดการรายรับ-รายจ่ายแผ่นดิน
และการค้าต่างประเทศ

กรมนา (เกษตรราชการ)

- ดูแลที่นาหลวง เสบียงอาหาร
และเก็บภาษีค่ามา

อยุธยาตอนกลางและปลาย: การปรับสมดุลและกระจายอำนาจ

อยุธยาตอนกลาง - ร.สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
การรวบอำนาจสู่ส่วนกลาง

อยุธยาตอนปลาย - ร.สมเด็จพระเพทราชา
การแบ่งแยกภูมิภาคเพื่อถ่วงดุล

 พระมหากษัตริย์

 สมุหกลาโหม
(ฝ่ายทหาร)

 สมุหนายก
(ฝ่ายพลเรือน)

ยกเลิกเมืองหน้าด่าน
จัดระบบหัวเมืองเป็นชั้น เอก โท ตรี จัตวา

อยุธยา: รากฐานกฎหมายสยาม

คัมภีร์พระธรรมนูญ

กฎหมายแม่บท
หลักแห่งความยุติธรรมอันเป็นนิรันดร์
ดัดแปลงจากศาสนาพราหมณ์สู่พุทธ

คัมภีร์พระราชศาสตร์

กฎหมายย่อย (พระราชบัญญัติ)
ที่กษัตริย์ตราขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะ
กับสถานการณ์บ้านเมือง

ศาลจตุสดมภ์ (การแบ่งเขตอำนาจศาล)

กรมเมือง - พืพากษาคคืออกถกรรจ กบฏ

กรมวัง - พืพากษาคจ้อพืพากทงรชกร

กรมคลัง - พืพากษาคค้ท่ท่ท่ท่ท่
พระรชทรพยหลวง

กรมนา - พืพากษาคค้ท่ท่ท่ท่ท่

ธนบุรี: รัฐทหารและศาลเด็ดขาด

พระมหากษัตริย์

สมุหพระกลาโหม

สมุหนายก

การปกครองแบบรัฐทหาร:
รวดเร็ว เด็ดขาด และรุนแรงเพื่อคุ้มครองสถาบันการณั

ระบบศาล 2 ขั้นตอน

1. ฝ่ายรับฟ้อง

เขียนคำฟ้องและพิจารณารูปคดี
ว่าควรส่งขึ้นศาลหรือไม่

2. ฝ่ายตรวจสำนวนและพิพากษา

คณะลูกขุน ณ ศาลหลวง (ผู้เชี่ยวชาญ)
ตรวจพิจารณาความผิด
แต่ไม่มีอำนาจสั่งลงโทษเอง

รัตนโกสินทร์ตอนต้น: การฟื้นฟูและจัดระเบียบ (ร.1 - ร.3)

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: การฟื้นฟูโครงสร้างอยุธยาตอนปลายให้มีความรัดกุมยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์

ส่วนกลาง

ส่วนหัวเมือง

ประเทศราช

ปกครองตนเอง
แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ

สมุหพระกลาโหม
(ทหาร/พลเรือนใต้)

สมุหนายก
(ทหาร/พลเรือนเหนือ)

หัวเมืองชั้นใน

หัวเมืองชั้นนอก

เชียงใหม่

ลาว

กัมพูชา

ไทรบุรี

เวียง

วัง

คลัง

นา

ปัตตานี

รัตนโกสินทร์ตอนกลาง: การปฏิรูปครั้งใหญ่สู่ความทันสมัย (ร.5)

แรงผลักดัน: การรับมือกับภัยคุกคาม
จากลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก

อดีต: ระบบหัวเมืองแบบกระจายตัว

ร.5: ระบบมณฑลเทศาภิบาล

ส่วนกลาง

ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
และสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ช่วยบริหารราชการ

มณฑล

มณฑล

มณฑล

มณฑล

มณฑล

กระทรวงมหาดไทย
(ศูนย์รวมอำนาจเบ็ดเสร็จ)

มณฑล

รัตนโกสินทร์ตอนกลาง: เมล็ดพันธุ์แห่งประชาธิปไตยท้องถิ่น

ร.5 (รัชกาลที่ 5)

สุขาภิบาลท่าฉลอม

การจัดตั้งสุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรก
บริหารโดยคณะกรรมการท้องถิ่น

การเลือกตั้งที่บางปะอิน

ทดลองให้ประชาชนเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน
ด้วยระบบเสียงข้างมาก (ร.ศ. 116)

ร.6 (รัชกาลที่ 6)

เมืองจำลอง 'ดุสิตธานี'

พื้นที่ทดลองและฝึกหัดข้าราชการในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การตั้ง 'ภาค'

รวมมณฑลเป็นภาค มีอุปราชดูแลเพื่อคานอำนาจขุนนางเก่า

รัตนโกสินทร์ตอนปลาย: จุดเปลี่ยนสู่รัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2475)

คณะราษฎรทำการปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ประชาธิปไตย

ร.7 ทรงยินยอมสละอำนาจเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียเลือดเนื้อของราษฎร

ตารางสังเคราะห์: ทฤษฎีและโครงสร้าง 4 ยุคสมัย

สุโขทัย

อยุธยา

ธนบุรี

รัตนโกสินทร์

แนวคิดผู้นำ

พ่อปกครองลูก

สมมุติเทพ

รัฐทหาร & สมมุติเทพ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์
สู่ ประชาธิปไตย

ระบบส่วนกลาง

ไม่มี
(กษัตริย์โดยตรง)

จตุสดมภ์ /
กลาโหม-มหาดไทย

จตุสดมภ์

สภาที่ปรึกษา /
กระทรวงยุคใหม่

ระบบส่วนภูมิภาค

วงแหวนราชธานี

หัวเมืองชั้นเอก-จัตวา

หัวเมืองชั้นนอก

มณฑลเทศาภิบาล
สู่ ท้องถิ่น

กระบวนการ
ยุติธรรม

กระดิ่งร้องทุกข์

ศาล 4 กรม
(พระธรรมนูญ)

ศาลทหาร / ลูกขุน

กระทรวงยุติธรรม

บทสรุป: เจ็มทึศแห่งการปกครองไทย

1. Scattered Paternalism
(สุโขทัย)

การปกครองผ่านความสัมพันธ์
ส่วนบุคคล และการกระจาย
อำนาจตามวงแหวนพื้นที่

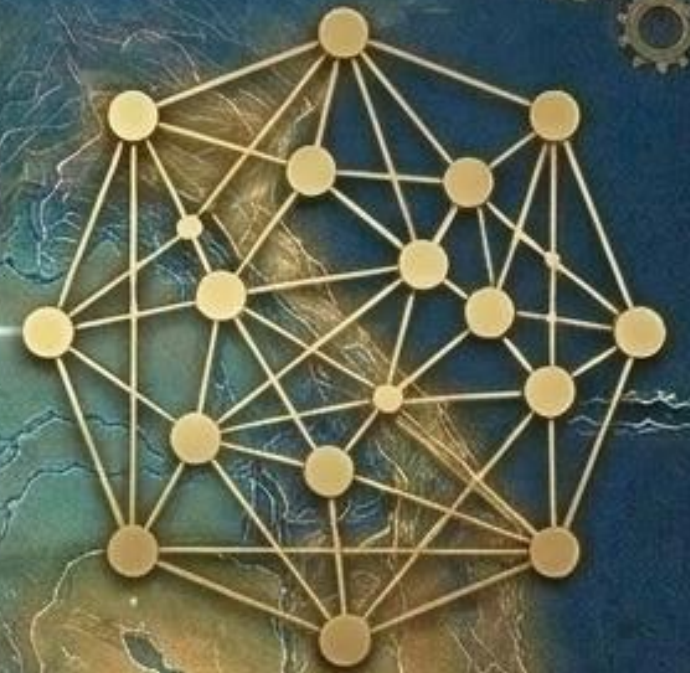
2. Consolidated Absolutism
(อยุธยา-ต้น ร.ก.)

สถาปนาอำนาจศักดิสิทธิ์
กฎหมายลายลักษณ์อักษร
และแบ่งแยกภูมิภาคเพื่อถ่วงดุล

3. Bureaucratic Centralization
(ร.5)

สร้างรัฐสมัยใหม่
ตั้งอำนาจรวมศูนย์เบ็ดเสร็จผ่านกระทรวง
เพื่อต้านทานภัยอาณานิคม

4. Democratic Decentralization
(2475-ปัจจุบัน)

เชิดชูรัฐธรรมนูญสูงสุด
รัฐบาลตัวแทน
และมอบอำนาจกลับคืนสู่ท้องถิ่น